

BERGAMA'DA DOKUMACILIK

Osman BAYATLI

Bergama ve köylerinde tezgahlar ev, yok gibiydi. Hemen her evde pamuk bezi veya halı tezgahı bulunurdu.

Yapağı taranır, eğrilir, halı, kilim dokunurdu. Pamuk, evdeki çıknklarda mahhç yapılır, çıkırıkta eğrilir, beyaz ve alaca bez dokunurdu.

1880 tarihinde Bergama'da açılan çırır fabrikasından on yıl kadar sonra ikinci bir fabrikanın da kurulması sırasında (evdeki tezgahlar boş kalacak diye) bir isyan çıkmış (kanlı fabrika) adını alı bu fabrika halk tarafından yıkılmış ve yakılmıştı.

Bütün bu hareketlere karşı, Avrupa'nın ucuz malları karşısında yerli dokumacıların rekabet yapamamış ve gittikçe bunların sayısı azalmıştır.

Bugün ise Bergama'nın ancak üç bölgesinin bazı köylerinde dokumacılık kalmıştır:

1 - Kozak:

Bergama'nın kuzeyinde bulunan 50(0) rakımlı Kozak yaylasının 18 köyünden Yukanbey, Çamavlu, Terzihaliller, Hamzalar, Yukarıcuma ve Aşağıcuma köylerinde halı, kilim, heybe, torba ile pamuk bezi dokunmaktadır.

Eskiden Kozak köylerinin hemen her evinde tezgah vardı. Kızlar küçük yaştan itibaren usturası (ilme bıçağı) kullanmayı öğrenirdi.

Tezgah dokumasını bilmiyen kızlar kolay kolay evlenemedikleri gibi, bu yaylada bulunan 4 milyondan fazla çam ağacındaki kozakları toplamayanlara da kız vermezlerdi. Tezgah dokumasını bilmeyen kızlar için, (yuva kuramaz), 20-30 metre yükselen çamlardaki kozakları keye ipe (ucu çatallı dört metre uzun sırk) toph-

mak cesaretini gösteremiyen delikanlılar için de (ev bakamaz) denirdi.

Kozak'da dokunan kilimlerin adları: Sandık, havutbaşı, tarak, yırırçıçeği,

payam, gümüşçengel, keçitüğmez, benii, savran, armudçiçeği, ördekzülfi, bölük-yürek, ve yörük tarağı.

Torbaların adları:

Kestaneyapağı, elekyüzü, farda, köyiçi, deveboynu, kılıpıkololu, taka, tırnak, batı, göz ve çınaryapağı.

Heybelerin adları:

Aklı, sulu, elekyüzü, al, tarak, bölük uykulama.

2 - Yunddağ:

Bergama'nın güneyinde 1084 rakımlı yaylada bulunan 60 kadar köyden bilhassa Seklik, Atçır, Sariahmedler, Maldan, Süngüllü, Pınarköy, Karahüseyinli, İrnih, Bayramcılar ve Yeniceköy'de halı, kilim, heybe ve torba dokunmaktadır.

Yunddağ'da dokunan halıların adları:

Deveboynu, yeşilbaş, ve düzbiçim.

Kilimlerin adları:

Tarıksili, Türkmensili, tabansili, cırırksili, ve sandıksili.

Torbaların adları:

Koçboynuzu, türkmen, gülsüm ve çakmaklı.

3 - Yağcıbedir:

Bergama'nın batısında 1051 rakımlı geyikli dağının eteklerinde bulunan Mazılı, İslamlar, Kızılçukur, Demirciler, Kıroba, Kocaoba, Yenice, Samanlık, Çığla, Çakırlar ve Yanıgüde köylerinde halı, kilim, heybe, torba, çuval ve çul dokunmaktadır.

Bu köylerde dokunan halıların başlıca üç çeşidi vardır: Oba namıslası, karagöz namazla, yapraklı (san) namazla.

Bunlardan oba namazlasının baş tarafın: yünden süsler bulunanı gelinler içindir. Her kızın böyle bir namazlası bulun -maktadır.

Kilimlerin adları:

Gbasilisi, avunduksilisi, eğrisili, tarai , çakmak, dö'ek, kocagöz, karakocalı, bö -lüklerarası ve narmç kilim.

Torbahrın adları:

Taka çınaryaprağı, çıyanayağı, süli -cek, kızgardan, oturak, farda ve yoz torba.

Heybelerin adları:

Farda, elek, aklı (ortası .'İklı, her yanı aklı) tarak ve kıl heybe.

Çuvalların adları:

Ağırnakış, nakışkalaba, yüzükara, fardalı yükçüvalı ve unçüvalı.

Çul, keçi kılından dokunur, hasır gibi kilimin altına serilerek kullanılır. Eski bir yunddağ halısında şu motifler vardır:

Ortasında mihrap, mihrap içinde çiçes:

saksısı, seymen içinde badem çiçeği, sek:z köi;eli yıldız, ortasında çoban':ıynası. Mih -rap altında sandık, içinde keıdılmış dört portakal. Sandık altında göynek nakş: (bu nakış yürük gömleklerinde varı -dır). içinde benciklere kediyayağı, çerçev - -sindeki noktalar::ı boncuk, kıyısına da me -nekşe denilmektedir.

Yağcıbedir halısında ise başlıca:

Belik, goraf, sıçandışi, aladirek, tati ve ekşi elma, topuz, çanak-çömlek, sığır -dili, s.açayağı, sekiz köşeli yıldız ile mere -meli (Meryem eli) motifleri vardır.

Halı, kilim dokunan tezgahlar gay t sadedir.

İki yan ağacı, alt üst iki yuvarlak ağaç, bir güzü götürçe, bir gelenvara, iki çözgü çomağı, alt üst ikişer buruk kazık -dan ibarettir.

Kirkit, makas, bıçak ve iki cımbar, yün çözgü ve atkırını dokumağa yaramak -tadır.

Pamukbezi tezgahında ise:

4 ayak üstünde iki yan ağacı, i-ki ön ve arka ulama ağacı, iki ayaklı ile iki çöz -gü tarağı vardır. Mekik, masır, cımba -iplikleri dokumağa yaramaktadır.

Pamuk bezi tezgahında ise:

4 ayak üstünde iki yan ağ::ıcı, iki ö:1

ve arka ulama ağacı, iki ayaklık ile iki çözgü tarağı vardır. Mekik, ma-sır, cımbın - iplikleri dokumağa yaramaktadır.

Bez dokunan bazı köylerde de, çözgüsü ve atkısı yün olan kırpıt dokunmaktadır. Bunlar, döğölerek pişirilmektedir. Kış için iyi bir elbiselik olmaktadır.

BOYALAR:

Kozak ve Yunddağ dokumalarında da - ha çok anilin boya kullanılmıştır. Halbuki Yağcıbedir dokumalarında nebati boyaya önem verilmiştir. Söylediklerine göre, g - rek nebati boya, gerekse anilin boya, iyi boyanmadığı takdirde solmakta, parlaklı - ğını kaybetmekte, dokumaların kıymetini düşürmektedir.

Bugün unutulmak üzere olan bu boy;J- lar hakkında yaşlı kadınlardan elde edile - bilen bilgi şöyledir:

MeŞ-e kabuğu: (buna telli mazı da derler) kahverengi ve siyah boyar.

Kobak döğölür, kaynatılır. ip içine konur, yine kaynatılır. Açık kahveren::i olur. Siyah olsun istenirse, içine küflü demir atılmış yoğurt suyu ile tekrar kay -natılır. (Şimdi zaçkıbrıs kullanılmakta -dır.)

Boyanın parlak olması için şapla otu ve somak tohumu veya s,erkele otu da katılmaktadır.

Palamut tırnağı: siyah boyar.

Döğölür, kaynatılır. İple tekrar kay -

natılır. Çıkarılır, yıkanır. içine zaçkıbrıs (bir avuç kadar) ile biraz da tuz konur, kaynatılır. Çeşmede temiz su akıncaya ka -dar yıkanır.

Nar kabuğu: kahverengi ve siyah bo -yar.

Kaynatılır. Bir kevgirle kabuklan çı -kanılır. İp içine konur, kaynatılır. Biraz zaçkıbrıs ile tuz atılmış temiz suda tekr:;,. kaynatılır. Zaçkıbrıs az konursa boya kah- verengi, çok konursa siyah olur.

Ceviz bbuğu: kahverengi boyar.

Taze kabukları kaynatılır, kabukları kevgirle çıkarılır, içine ip atılır. KaynaL- lır.

Çıkarılan ipler, durulmuş güllü suy::ı

batınırsa kahverengi olur. Çok açık olu 54

~~Sibirya~~ zaçkıbrıs d'1 konur. Sonra, soğuk rucla ipler iyice yıkanır.

Kök boya vişne rengi boyar.

İp, sek ile kaynatılır, (kil gibi toprak olup Çağlan köyünde çok vardır.(Şimcli Ş3P kullanılmaktadır.) çıkarılır. Sonra temiz ılık su içine, (Ağustos'da toplanmış) kök boy3. döğülerek atılır, tekrar kaynatılır, çıkarılır. Topaçla döğülerek iyice yıkanır.

Çamur-hamur boya: Siyah boyar.

İlice çamuru içine ipler gömülür. On gün kadar bırakılır. İçine küflü demir atılmış c!{şi hamur suyuna atılır. Çamurdan çıkanlan ipler bu su ile k'iynatılır, sonr.1 su ile yıkanır.

NOT: Eyyam-ı Bahur'da ipler çamurda kalırsa çürük olurmuş.

Çömlek boya: Lacivert boyar.

Bir çömlek alınır, içine döğülmüş ve kaynatılmış kök boya suyu konur. Durulmuş küllü su d'1 katılır. Arpa unundan tutulmuş maya bir keseye konarak için sallandırılır. Başka bir kesere de ceviz kadar çivit boya konur, bu d'1 çömlek ku'-

puna bağlanmak suretiyle içine sallandırılır.

Çömlek, ocak başında hafif 3teşli bir yerde 2-3 gün bırakılır. Burada ekşir. İçine parmak sokulduğu zaman beneksiz yüksük tutarsa maya olmuştur.

Küpün içine ip batırılır. 1-2 saat 1:H rakılır, çıkarılır. Bir çuval'.:1 sarılır. Bir saat sonra, serilir, kurutulur.

Rengi açık olursa ve koyu lazımsa tekrar batırılır. Böylece bir iki defa yapılır. Kurutulan ipler, yeniden kök boya döğülerek temiz suya konur, kaynatılır, sonra yıkanır.

Asma y:ıprağı, tazesı filizi, kartı sa-1 boyar.

İçine sek (şimdi şap) konmuş su kaynatılır, ip içine atılarak tekrar kaynatılır, çıkarılır, sarı olur. Solmaması için ipler çömlü içine konur. 1-2 saat bırakılır. ÇF karılır, temiz yıkanır.

Dokunan h3.lı, kilim, heybe ve torbalardan bir kısmı satılmaktadır. Bunlardan Yağcıbedir dokumaları boyaları yüzünden daha kıymetlidir.

